

80 jaar Waaloversteek en 10 jaar Sunset March

Een nieuw dagelijks herdenkingsritueel ter nagedachtenis aan de Tweede Wereldoorlog in Nijmegen

Oktober 2023

Huis van de Nijmeegse Geschiedenis

Sunset March Nijmegen

Inleiding

Op de winderige middag van 20 september 1944 stonden militairen van het 504e Parachute Infantry Regiment onder leiding van Majoor Julian Cook klaar om ten westen van Nijmegen de Waal over te steken. De mannen waren verdeeld over 26 haastig aangevoerde, houten en canvas bootjes. Voor de grote rivier die ze voor zich zagen, hadden ze sterkere boten verwacht, met motoren. Of toch in elk geval voldoende peddels. De boten hadden er 's nachts al moeten zijn, dan hadden ze de oversteek in de bescherming van de duisternis kunnen wagen. In het daglicht verwaaide de rook van de rookgranaten die ze aan het zicht van de Duitse troepen op de noordoever moesten onttrekken snel. Hun hoop om ongeschonden de andere kant te bereiken moet bijna even snel zijn verwaaid. Bijna.

De drie dagen eerder gestarte operatie Market Garden had eigenlijk de bevrijding van het grootste deel van Nederland moeten betekenen, waarbij Nijmegen volgens plannen bovendien op de eerste dag volledig bevrijd had moeten zijn. De bevrijding van de stad ging echter moeizaam. Een grotere Duitse troepenmacht dan verwacht en logistieke tegenslagen zorgden ervoor dat de geallieerde luchtlandingstroepen die op 17 september in de buurt van Nijmegen waren geland, moesten wachten op versterking door de vanaf de Belgisch grens optrekkende grondtroepen. Een gezamenlijk offensief op het centrum van Nijmegen op 19 september werd afgeslagen. De tijd drong: met elk uur dat verstreek werden de kansen op overleving van de geallieerde troepen die 17 september in de buurt van Arnhem waren geland kleiner.

De troepen van Cook bereikten na hun oversteek van de Waal om 16:00 de noordelijke kant van de spoorbrug. Een Duitse troepenconcentratie op de spoorbrug raakte ingesloten en minstens 267 Duitse militairen overleefden dit niet. Rond 19:15 bereikte Cooks mannen ook de noordelijke kant van de verkeersbrug. De Duitse troepen in het centrum van Nijmegen waren omsingeld en moesten het gevecht staken. Bij de Waaloversteek sneuvelden 48 Amerikanen.

De bouw van een nieuwe verkeersbrug in 2011, op de plek waar de oversteek plaatsvond, gaf ruimte voor een herdenking van deze heldhaftige oversteek. De nieuwe brug werd 'De Oversteek' genoemd. Atelier Veldwerk plaatste in nagedachtenis aan de 48 omgekomen militairen 48 paren lantaarnpalen die elke avond met het ondergaan van de zon en in wandelaarstempo aangaan, van zuid naar noord. Deze fysieke monumenten werden snel gevolgd door een nieuw herdenkingsritueel: Stichting Sunset March Nijmegen begon in 2013 met een dagelijkse wandeling, het aangaan van de verlichting volgend. Sindsdien wordt elke avond de wandeling geleid door een veteraan. Op deze manier herdenkt de Sunset March de in 1944 omgekomen Amerikaanse militairen, maar slaat ze ook een zichtbare brug naar alle veteranen die in missies over de hele wereld hebben bijgedragen en nog steeds bijdragen aan vrede en vrijheid.

Aanleiding

In september 2024 zal het 80 jaar geleden zijn dat de troepen van Cook hun oversteek waagden. Operatie Market Garden zal in de weken rond 17 september in het hele Rijk van Nijmegen herdacht en gevierd worden door middel van allerlei kransleggingen, reenactments en historische activiteiten. September zal bovendien het begin zijn van herdenkingen en vieringen van 80 jaar bevrijding in verschillende delen van Nederland. Binnen dit grote geheel verdient de Waaloversteek een eigen, bijzondere plek.

Aanleiding genoeg om er in het hartje van Nijmegen, het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis (het Huis) in de Mariënburghkapel, een expositie aan te wijden. Naast deze expositie zal het Huis in deze periode een centraal punt zijn voor geïnteresseerden in alle activiteiten en herdenkingen en zal binnen dit project een veelvoud aan activiteiten georganiseerd worden.

Een maand later, op 19 oktober 2024, vindt ook de tienjarige verjaardag plaats van de Sunset March. Een uniek herdenkingsritueel dat onafgebroken op de Oversteek heeft plaatsgevonden en met de geallieerde troepen uit de Tweede Wereldoorlog in het achterhoofd aandacht vraagt voor alle veteranen die bijdroegen aan vrede, democratie en veiligheid. Een initiatief dat ook in de Verenigde Staten inmiddels navolging heeft gekregen. Dit moderne, dagelijkse herdenkingsritueel is met recht modern erfgoed te noemen en verdient de bijzondere aandacht die de expositie in het Huis en alle bijbehorende activiteiten verdient.

Partners

Het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis

[Het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis](#) (hierna te noemen: het Huis) ontstond in 2008 als initiatief van de gemeente Nijmegen als belangrijke motor achter een groeiend cultuurhistorisch besef en als “hét startpunt voor iedereen die meer van de geschiedenis van de oudste stad van Nederland wil weten”. Eind 2015 werd er een onafhankelijke stichting opgericht met als hoofddoel mensen bewust te maken van- en betrekken bij de materiële en immateriële geschiedenis van (het Rijk van) Nijmegen en de Nijmegenaren. In de monumentale Mariënburghkapel worden (onder meer) tentoonstellingen, lezingen en boekpresentaties georganiseerd. De tentoonstellingen zijn op vraag van de Gemeente Nijmegen gratis toegankelijk. Het Huis werkt met een kleine staf in dienstverband en met een grote groep vrijwilligers en stagiaires.

In de projecten van het Huis staat maatschappelijke impact en verbinding door middel van erfgoed centraal. Het heden wordt hier door middel van verhalen in historisch perspectief geplaatst. Laagdrempelig, want erfgoed is van en voor iedereen, zorgt voor een waardevolle leefomgeving en biedt inspiratie voor hedendaagse maatschappelijke kwesties. Verhalen, schurend (denk aan het slavernijverleden) of niet, verbinden ons aan een bepaalde plek en aan elkaar. Erfgoed kan zo de schakel vormen tussen jong en

oud en tussen verschillende groepen in de samenleving en inspiratie bieden voor maatschappelijke kwesties.

Het Huis bedient de klassieke erfgoedliefhebber (55+, wit, gepensioneerd), maar, dankzij innovatieve projecten, ook andere doelgroepen. Denk daarbij aan de student en starter die niet per sé op zoek is naar historische inhoud, maar deze wel meekrijgt omdat zij/hij fan is van onze artist-in-residence of een theatergroep waarmee we samenwerken.

Het Huis neemt een centrale rol in in het Nijmeegse erfgoedveld, als verbinder én als aanjager en coördinator van gezamenlijke programmering, zoals [TOEN: het Nijmeegse Geschiedenisfestival](#). In die rol stimuleren we innovatieve erfgoedprogrammering in heel de stad om zo het bereik van met name het middelgrote- en kleine erfgoedveld in de stad te vergroten naar nieuwe doelgroepen.

Stichting Sunset March Nijmegen

De Sunset March is sinds 19 oktober 2014 een dagelijks eerbetoon aan de geallieerde militairen, die gevochten hebben voor de vrijheid van Nederland. Op de Nijmeegse stadsbrug de Oversteek staan 48 paren lichtmasten die rond het tijdstip van zonsondergang worden ontstoken, paar voor paar in het tempo van een trage mars. Iedere avond, als het eerste paar lichtmasten wordt ontstoken, loopt een veteraan de Sunset March mee in het tempo waarin de lichten aangaan en steekt zo de Waal over. Aansluitend wordt bij het monument, ter nagedachtenis aan de 48 gesneuvelden van de Waalcrossing, op de Oosterhoutsedijk de eregroet gebracht.

Met dit dagelijkse initiatief herdenken we niet alleen welk offer de Amerikaanse militairen hier destijds ver van huis hebben gebracht voor de vrijheid van het Nederlandse volk. Wij willen hiermee vooral ook een zichtbare brug slaan naar alle veteranen die in missies over de hele wereld hebben bijgedragen en nog steeds bijdragen aan vrede en vrijheid.

Overige partners

Koninklijke BAM Groep

Koninklijke BAM Groep was verantwoordelijk voor de bouw van de stadsbrug De Oversteek. Voor dit project stellen zij hun archiefmateriaal met betrekking tot deze bouw ter beschikking. Denk hierbij aan video's en foto's, bouwtekeningen en verkeersborden.

Gemeente Nijmegen - Regionaal programma Vrijheid in het Rijk van Nijmegen

Dit project is uiteraard niet het enige project rond het 80-jarige jubileum van Operatie Market Garden en de bevrijding van Nijmegen dat in september plaatsvindt. De Gemeente Nijmegen speelt hierin een stimulerende en vooral ook coördinerende rol. Met hen wordt dan ook nauw afgestemd om ervoor te zorgen dat dit project ingebed is in het regionale programma van alle activiteiten die binnen het provinciale project 'Vrijheid in Gelderland' georganiseerd worden. Op deze manier zal bij herdenkingen en andere activiteiten in deze periode aandacht gevraagd worden voor dit project en vice-versa. Bovendien kan zo de planning van alle activiteiten op elkaar afgestemd worden.

Vrijheidsmuseum

Het Vrijheidsmuseum is een historisch educatief museum dat voor jong en oud het grensoverschrijdende en multiperspectieve verhaal vertelt van Oorlog en Vrijheid zonder Grenzen. Centraal staat de Tweede Wereldoorlog, in samenhang met de geschiedenis van de 20e eeuw én de actualiteit. Het museum is aangesloten bij de Nederlandse Museum Vereniging (NMV) en heeft het keurmerk Geregistreerd Museum.

Het Vrijheidsmuseum heeft aangegeven in de vorm van objecten bij te willen dragen aan dit project.

Atelier Veldwerk

Binnen Atelier Veldwerk werken Rudy J. Luijters en Onno Dirker samen aan opgaven in de openbare ruimte en het landschap. De kern van het werk bestaat uit het inventariseren, analyseren en tonen van bestaande situaties waarbij impliciete kwaliteiten expliciet worden gemaakt binnen een nieuw gedefinieerde context.

Dit kan leiden tot een breed spectrum van resultaten of ingrepen: het planten van een boom, het maken van een monument, het uitgeven van publicaties. Vertrekpunt is steeds de beeldende kunst.

Bij de aanleg van de verkeersbrug de Oversteek heeft Atelier Veldwerk het kunstwerk 'Lights Crossing' gerealiseerd. Het kunstwerk is opgebouwd uit licht en tijd en verwijst naar de historische gebeurtenis van de Waaloversteek in september 1944. In totaal kwamen 48 Amerikaanse militairen om bij de oversteek van de Waal tijdens de bevrijding van Nijmegen. Na zonsondergang, iets later dan het inschakelen van de stadsverlichting in Nijmegen, gaan de 48 paren lichtmasten die zich op de brug bevinden tussen beide oevers, één voor één aan in het tempo van een wandelaar. Beginnend op de zuidoever verlichten de achtereenvolgens aanschakelende lampen het 950 meter lange traject, waardoor de oversteek van licht ongeveer 12 minuten duurt.

Pas na het bereiken van de noordoever schakelt de zogenaamde aanstraalverlichting aan, zodat de brug ook in het donker in volle glorie te zien is.

Atelier Veldwerk stelt onder andere ontwerpen en andere objecten uit hun creatieve proces ter beschikking voor dit project.

ROC Nijmegen

ROC Nijmegen is de grootste praktische opleider van het Rijk van Nijmegen. Met hen zal contact gezocht worden om mee te denken en helpen over de (fysieke) opzet en bouw van de expositie.

Doelstelling en inhoud project

Doelstelling

Hoofddoelen van dit project zijn (1) het vergroten van de kennis over de Waaloversteek die tijdens Operatie Market Garden plaatsvond en die cruciaal was voor de bevrijding van Nijmegen en omgeving en (2) het vergroten van de impact van het unieke moderne erfgoed dat de Sunset March is. Hiermee sluit dit project aan bij het tweede doel van de Stichting Sunset March: het verbinden van veteranen.

Inhoud

Expositie

Centraal in dit project staat de expositie over 80 jaar Waaloversteek en 10 jaar Sunset March in de Mariënburghkapel in Nijmegen. Vrijwilligers van het Huis en de Sunset March zullen deze expositie samenstellen, begeleid door de staf van het Huis. Deze expositie zal stilstaan bij de geschiedenis van de Waaloversteek en deze in de bredere context plaatsen van Operatie Market Garden en de bevrijding van Europa. Hiervoor wordt ook samenwerking gezocht met lokale historici en andere erfgoedinstellingen zoals het Vrijheidsmuseum in Groesbeek. Naast archiefmateriaal en historisch onderzoek zijn er bovendien nog video-interviews met inmiddels overleden 'overstekers'. Deze video-interviews zullen een prominente plaats krijgen in de expositie.

Een ander belangrijk deel van de expositie zal stilstaan bij de tienjarige geschiedenis van de Sunset March. Hiervoor zijn ontwerptekeningen en andere objecten van Koninklijke BAM Groep en Atelier Veldwerk beschikbaar. Uiteraard heeft Stichting Sunset March zelf ook de nodige materialen beschikbaar. De combinatie van deze twee 'poten' van de expositie maakt dat er een unieke brug geslagen wordt vanuit het verleden, via het herinneringsritueel van de Sunset March in het heden naar de toekomst.

Randprogrammering

Naast en in aanvulling op deze expositie zullen verschillende activiteiten georganiseerd worden. Denk hierbij aan lezingen door historische experts op het gebied van de Waaloversteek en Operatie Market Garden, maar ook aan een meer interactieve 'talkshow'-setting waarin bijvoorbeeld jonge veteranen aan het woord worden gelaten over hoe zij reflecteren op hun ervaringen in relatie tot deze episode uit de Tweede Wereldoorlog. Tot slot zullen er stadswandelingen/-tours georganiseerd worden door Stichting Gilde Nijmegen en partner van het Huis NYMA Tours.

Doelgroep en deelnemers

Vaste doelgroep van het Huis is de klassieke erfgoedliefhebber (55+, wit) uit het Rijk van Nijmegen. Deze groep zal ongetwijfeld ook zeer geïnteresseerd zijn in dit project. Daarnaast trekt de herdenkingsmaand, zeker dit 80-jarig jubileum, ongetwijfeld veel herdenkingstoeristen met een persoonlijke band en/of interesse in de Tweede Wereldoorlog. Wat dat betreft kunnen we met dit project gebruik maken van het feit dat het onderdeel is van een groter geheel aan herdenkingen en reenactments.

Door middel van onze randprogrammering zullen we ook andere doelgroepen trekken. Denk aan (familie van) veteranen van verschillende missies, 30+'ers en gezinnen. ZO weten we bijvoorbeeld dat de stadstours van NYMA Tours doorgaans een jongere doelgroep trekken van een stadswandeling van het Gilde.

Planning

Maand(en), jaar	Activiteiten
Oktober-november 2023	• Projectplan schrijven • Begroting opstellen
December 2023	• Uitsluitel bijdrage vanuit 'Vrijheid in Gelderland'
December 2023-februari 2024	• Eventuele verdere fondsenwerving • Aanscherping projectplan en begroting • Vorming werkgroep met vrijwilligers van Stichting Sunset March en het Huis
Februari-juni 2024	• Uitwerken expositie

	• Uitwerking randprogrammering
Juli 2024	• Deadline expositie-inhoud voor vormgeving
Eind augustus 2024	• Opening expositie
20 september 2024	• Jubileumdag Waaloversteek september 1944
19 oktober 2024	• Jubileumdag eerste Sunset March in 2013
begin november 2024	• Einde expositie

Taakverdeling hoofdparters

Sunset March Nijmegen

- Leveren vrijwilligers uitvoeren project
- Leveren objecten
- Netwerkrol
- Sponsorwerving

Huis van de Nijmeegse Geschiedenis

- Leveren vrijwilligers uitvoeren project
- Penvoerder
- Fondsenwerving subsidies
- Sponsorwerving
- Coördinatie randprogrammering

Publiciteit

Het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis werkt met een groep vrijwilligers die voor onze marketing en communicatie zorgen, in samenwerking met en onder aansturing van de directeur. Gedurende de jaren hebben we goede banden opgebouwd met lokale en regionale media (wijkkranten, stadskranten, lokale omroepen etc.). Daarnaast hebben we een goed bereik op sociale media. Dit alles betekent dat we de inwoners van het Rijk van Nijmegen altijd goed weten te bereiken.

De inzet via de vaste kanalen van het Huis en Stichting Sunset March, zal rond dit project versterkt worden door de communicatie van het Programma Vrijheid in het Rijk van Nijmegen. Binnen dit programma is er apart provinciaal en gemeentelijk budget en -inzet beschikbaar om alle activiteiten onder de aandacht te brengen.

Ondertekening

Robin Hoeks

Directeur

Huis van de Nijmeegse Geschiedenis

Peter Grotens

Voorzitter

Stichting Sunset March